

अगस्त्यो मैत्रावरुणिः। इन्द्रः॥ १ स्कंधोग्रीवी बृहती, २-५ अनुष्टुप्, ६ त्रिष्टुप्

मत्स्यपायि ते महः पात्रस्येव हरिवो मत्सरो मदः।

वृषा ते वृष्ण इन्दुर्वाजी सहस्रसातमः॥ १.१७५.०१

हरिवः- आकर्षणशक्तिभूतप्राणमयाश्वयुक्तः सन्। महः- महात्मा सन्। पात्रस्येव- पात्रेण यथा सोमो धायते तथा। ते- भवता। मत्सरः मदः- तृप्तिहर्षात्मको रसः। अपायि- पीयते अनुभूयते। मत्सि- एवमस्मानानन्दयसि। वृष्णे- वर्षकाय। ते- तुभ्यम्। वृषा- वर्षकः। वाजी- गतिमान्। सहस्रसातमः- अनन्तदः। इन्दुः- हृदयक्लेदनकरो रसो भवति॥१॥

आ नस्ते गन्तु मत्सरो वृषा मदो वरेण्यः। सहावाँ इन्द्र सानसिः पृतनाषाळमर्त्यः॥

१.१७५.०२

इन्द्र। ते- तव। वृषा- वर्षकः। वरेण्यः- वरणीयः। सहावान्- सहनशीलः। सानसिः- संभजनीयः। पृतनाषाट्- वृत्रसङ्घाभिभावयिता। अमर्त्यः- अमृतस्वरूपः। मत्सरो मदः- तृप्तिहर्षात्मको रसः। नः- अस्मान्। आ गन्तु- आगच्छतु॥२॥

त्वं हि शूरः सनिता चोदयो मनुषो रथम्।

सहावान्दस्युमव्रतमोषः पात्रं न शोचिषा॥ १.१७५.०३

त्वम्- भवान्। हि- खलु। शूरः- समर्थः। सनिता- दाता। मनुषः- ज्ञानसंबन्धिनः। रथम्- रंहणम्। रथी ऋतस्य नो भवेति श्रुतेः ऋतं रथः। चोदयः- प्रेरय। सहावान्- सहनशीलः। पात्रम्- स्वधारकं भाजनम्। शोचिषा- स्वदीप्त्या। न- अग्निरिव। अव्रतम्- प्रकृतिनियतिविरोधिनम्।

दस्युम्- चोरभावनं चोरं वा । ओषः- दह । भाजनमुपलब्धिस्थानप्रतीकः । शुद्धिवृद्धिसमये प्रतीकं त्यक्त्वापि केवले तत्त्वे मनः स्थापयितुं शक्यते । एवमग्निः स्वपात्रं दहति । तदेवार्थमात्रनिर्भासा निर्वितर्का समापत्तिरिति हि योगशास्त्रम् ॥३॥

मुषाय सूर्यं कवे चक्रमीशान् ओजसा । वह शुष्णाय वधं कुत्सं वातस्याश्वैः ॥ १.१७५.०४

कवे- क्रान्तदर्शिन् । ईशानः- परमेश्वरः सन् । ओजसा- बलेन । सूर्यं चक्रम्- कालचक्रम् । मुषाय- शोषकशक्तिभ्योऽमुष्णाः । शुष्णाय- शोषकाय । वधम्- वज्रम् । वह- आवह । वातस्याश्वैः- प्राणाश्वैः । कुत्सम्- कर्मशीलम् । कुत्सा एते हर्यश्वाय शूषमिति श्रुतावेवमेव दृश्यते । याहि ॥४॥

शुष्मिन्तमो हि ते मदो द्युष्मिन्तम उत क्रतुः ।

वृत्रघ्ना वरिवोविदा मंसीष्ठा अश्वसातमः ॥ १.१७५.०५

ते- तव । मदः- हर्षः । शुष्मिन्तमः- बलवत्तमः । हि- खलु । उत- अपि च । क्रतुः- तव सङ्कल्पः । द्युष्मिन्तमः- अतिशयेन शोभायुक्तः । अश्वसातमः- अश्वोपलक्षितप्राणदायकः सन् । वृत्रघ्ना- वृत्रनाशिनौ । वरिवोदा- सम्पदां वेदयितारौ तव मदहर्षौ । मंसीष्ठाः- अनुज्ञातवानसि ॥५॥

यथा पूर्वेभ्यो जरितृभ्य इन्द्र मय इवापो न तृष्यते बभूथ ।

तामनु त्वा निविदं जोहवीमि विद्यामेष वृजनं जीरदानुम् ॥ १.१७५.०६

तृष्यते- पिपासवे । आपो न- उदकमिव । इन्द्र- परमेश्वर । पूर्वेभ्यः- पुरातनेभ्यः । जरितृभ्यः- स्तोतृभ्यः । मयइव- सुखमयः । यथा । बभूथ- बभूविथ । तथा । ताम् । निविदम्- विद्याम् । अनु- अनुसृत्य । त्वा- भवन्तम् । जोहवीमि- आह्वयामि ॥६॥